

**TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRETİMİN
EKONOMİK YÖNLERİ
1960 - 1969**

“DOKTORA TEZİ ÖZETİ”

As. Dr. Mahmut ÂDEM*

Mahmut Âdem, Profesör Michel Debauvais yönetiminde, “Türkiye’de Yüksek Öğretim Ekonomik Yönleri 1960-1969” konulu, 3. Devre (ya da öteki adıyla uzmanlık) doktora tezi hazırlamıştır.

Türkiye’de yükseköğretim harcamaları, Resmî Gazetede yayınlanmış olan özerk Üniversite bütçeleri ve öteki üniversitelerin Millî Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı bütçelerindeki veriler ve bu üniversitelere gönderilen anketlere alınan yanıtlardaki veriler temel alınarak çözümlenmiştir. Anılan tez üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Türkiye’nin, gayri safî millî hâsıla, millî gelir ve kamu harcamaları gibi başlıca ekonomik göstergelere oranla eğitime ayırmış olduğu malî kaynaklar incelenmiştir. İkinci olarak, 1960-1969 döneminde, kamu harcamaları ve kamu eğitimi harcamalarına oranla kamu yüksek öğretimi harcamalarının evrimi incelenmiştir. Bu, Türkiye’nin yüksek öğretim konusundaki durumunu, öteki ülkelerle karşılaştırmada yararlı olabilir.

Kamu eğitimi harcamaları, özellikle yükseköğretim harcamaları konusunda, Türkiye’nin bu alandaki çabasını açıklığa kavuşturmak için iki tür hesaplama yapılmıştır.

A - En Küçük Kareler Yöntemiyle Esneklik Hesabı

Bu hesaplama sonucu:

1- 1960-1969 döneminde toplam kamu eğitimi harcamalarının gayri safi millî hâsılaya (faktör fiyatlarıyla) göre esnekliğinin (e) = 1,39* olduğu,

---

* Eğitim Yönetimi, Teftişi ve Planlaması Bölümü Asistanı

2- Kamu yükseköğretimi harcamalarının, toplam kamu harcamalarına göre esnekliğinin $(e) = 1,72^*$ olduğu,

3- Kamu yükseköğretimi toplam harcamalarının, kamu eğitimi toplam harcamalarına göre esnekliğinin $(e) = 1,33^*$ olduğu bulunmuştur.

B - "Trend"lerin Hesaplanması

Eğitime ve yükseköğretime (Üniversite ve üniversite dışında kalan yükseköğretime) ayrılan bütçe ödeneklerinin (sabit fiyatlarla) on yıllık evrimleri incelenmiştir. Böylece, en küçük kareler yöntemiyle "doğrusal trendler" hesaplanmıştır. Toplam öğrenci sayısı da dikkate alınarak, tüm yükseköğretimin, Türk Üniversitesinin üniversite dışında kalan yükseköğretimin her üniversitenin harcamalarının son on yıllık (1960-69) evriminden aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır:

a- Bir yandan üniversite ve üniversite dışında kalan yükseköğretim ve öte yandan eski üniversiteler (İstanbul, Ankara, İstanbul Teknik ve Ege) ve yeni üniversiteler (Orta Doğu Teknik, Hacettepe, Atatürk ve Karadeniz Teknik) arasında çok büyük farklar olduğu ortaya çıkmıştır. 1969 yılında yeni üniversitelerin toplam öğrenci sayısı, tüm üniversite öğrenci sayısının % 14,8'ini oluşturmasına karşılık, bütçeleri toplam üniversiteler bütçesinin % 47,8'ini oluşturuyordu.

b- Aynı biçimde, çeşitli bilim dalları arasında da büyük farklar olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin, tıp ve tarım en pahalıya mal olan alanlardır.

c- Böyle bir çözümlemenin ışığında, Türkiye'nin yükseköğretimi konusunda ulusal bir politika ya da daha genel bir deyişle üniversitelerin geleceğine ilişkin perspektif bir planlama yapmak için, üniversite bütçesinin çeşitli kurumlar arasında dengeli bir dağılımını sağlamak amacıyla bazı temel ölçütlerin saptanmamış olduğu anlaşılmıştır.

İkinci bölüm; yönetim, personel, araştırma, öğrencilere yardım ve Tıp Fakülteleri hastane giderlerinden oluşan beş kalemde, fakülte ve üniversitelerin her birinin öğrenci başına birim işletme giderleri

* Bilindiği gibi, söz gelişi kamu yüksek öğretiminin toplam harcamalarının genel kamu harcamalarına göre esnekliği 1,72 demek, istatistiksel olarak, genel kamu harcamaları 100'den 110'a yükseldiği zaman, kamu yüksek öğretimi harcamaları da 100'den 117'ye yükseliyor anlamını taşır.

hesaplanmıştır. Bu bölümde, bir yandan çeşitli kurumlar ve bilim dalları arasında, öte yandan İran ve Türkiye arasında öğrenci başına birim cari harcamalarda büyük farklar olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin, 1969 yılında (1963 sabit fiyatlarıyla) İstanbul Üniversitesinin öğrenci başına ortalama işletme giderleri 2.826 TL olmasına karşılık, Hacettepe Üniversitesi için aynı giderler 22.068 TL olmuştur.

Üçüncü bölümde, Türk yükseköğretim düzeninin bazı özellikleri çözümlenmiştir. Bunlar sırasıyla şu konuları kapsamaktadır:

– Yükseköğretime kabul

A– Kabul süreci

B– Üniversitelerarası yarışma sınavı (merkezî sistem)

– Yükseköğretime giriş şansları

– 1960–1969 arası yılları kapsayan on yıllık dönemde, kurum ve bilim dallarına göre, yükseköğretim öğrenci sayısının evrimi

– Türk yükseköğretiminin yönetsel yapısı

– Ulusal ve kurumlar düzeyinde yükseköğretim planlama örgütü.

Bu sorunların incelenmesinden başlıca üç önemli sonuç çıkarılmıştır.

1. Türkiye’de eğitimin ekonomik yönü konusunda hemen hemen hiçbir ciddi araştırma yapılmamıştır, yapılması zorunludur.

2. Haziran 1968’de su yüzüne çıkan üniversite bunalımını bir çözüme bağlamak, ya da buna ilişkin reform yasası hazırlamak için yükseköğretimin tümü yeniden düzenlenmelidir.

3. Böyle bir reform yasası yeni bir eğitim, özellikle yükseköğretim planlama yöntemi getirmelidir.

Not: 1– Anılan tez, 5 Mayıs 1971 günü, VIII. Paris Üniversitesinde M. Debeauvais (bu üniversitede eğitim ekonomisi profesörü), A. Piater (Sorbonne’a bağlı Ecoles Pratiques des Hautes Etudes’de ekonomi ve İstatistik profesörü) ve J. Claude Eicher (Dijon Üniversitesi Hukuk ve İktisadî İlimler Fakültesi Ekonomi Profesörü) den oluşan jüri önünde savunulmuştur. Yukarıdaki özet de, “Tez Durumları” (Position de these) adıyla, doktora yönetmeliği uyarınca bütün Fransız Üniversitelerine duyurulmuştur.

2– Bu tezin daha ayrıntılı bir özeti için bkz: Mahmut ÂDEM, Üniversitelerin Planlama ve Ekonomik Sorunları, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXVII - Sayı: 3, Doç. Dr. Cem Sar’a Armağan s. 913–943.

POSITIONS DE THÈSE

Thèse de Doctorat de Troisième Cycle, (doctorat de Spécialité), intitulée: "Les aspects économiques de l'enseignement supérieur en Turquie (1960-1969)" préparée par M. ÂDEM, sous la direction du Professeur Michel DEBEAUVAIS.

Les dépenses de l'enseignement supérieur turc sont analysées à partir d'un dépouillement des budgets de chacune des Universités autonomes (publiés par le Journal Officiel turc) et des réponses à l'enquête effectuée par l'auteur auprès des autres Universités, pour la préparation de cette thèse. La thèse se compose de 3 parties:

Dans une première partie on étudie la charge financière de la Turquie consacrée à l'éducation par rapport aux principaux indicateurs économiques tels que le produit national brut, le revenu national et les dépenses publiques de l'État. Et en second lieu, on étudie l'évolution des dépenses de l'enseignement supérieur public de 1960 à 1969 par rapport aux dépenses publiques de l'Etat et de l'Education. Cela permettra de comparer le cas de la Turquie avec d'autres pays.

Pour clarifier la situation de la Turquie en matière des dépenses publiques d'enseignement et en particulier de l'enseignement supérieur on a fait deux sortes de calcul:

A) Calcul des élasticités par la méthode des moindres carrés:

1. Des dépenses totales pour l'enseignement public en fonction du produit national brut au coût des facteurs $(e) = 1,39$

2. Des dépenses totales de l'enseignement supérieur public en fonction des dépenses totales de l'État $(e) = 1,72$

3. Des dépenses totales de l'enseignement supérieur public en fonction des dépenses totales pour l'éducation publique $(e) = 1,33$

B) Calcul des "trends"

Les crédits budgétaires de l'éducation et de l'enseignement supérieur (universitaire et non universitaire) et de huit universités sont étudiés dans leur évolution annuelle en prix constants. Ceci a permis de calculer des "taux ajustés" par la méthode des moindres carrés. L'évolution temporelle des dépenses de l'enseignement supérieur, de l'enseignement supérieur au niveau non universitaire, de l'Université

et de chaque université, tout en tenant compte de leurs effectifs, permet de dégager les conclusions suivantes:

a) Il existe une grande différence entre l'enseignement supérieur universitaire et l'enseignement supérieur non - universitaire d'une part; et d'autre part, entre les anciennes Universités (Istanbul, Ankara, Istanbul Technique) et Ege et les nouvelles Universités (Université Technique du Moyen Orient, Université Hacettepe à Ankara, Université Atatürk (à Erzurum) et Université Technique de Karadeniz (à Trabzon). Les nouvelles universités regroupaient 14,8 % des effectifs universitaires et leur budget représentait 47,8 % en 1969.

b) Il existe également une disparité importante entre les différentes disciplines, la Médecine dépense le plus, suivie par l'Agriculture.

c) A partir d'une telle analyse, on constate que la Turquie n'a pas établi des critères de base pour une répartition équitable du budget universitaire afin de déterminer une politique nationale en la matière, voire une planification prospective de l'Université.

La deuxième partie, consacrée aux dépenses de fonctionnement par étudiant et par établissement en cinq rubriques, à savoir dépenses d'administration de personnel, de recherche, des aides aux étudiants et des hôpitaux des facultés de Médecine. Dans cette partie, on constate qu'il existe une grande différence de dépenses par étudiant entre divers établissements et disciplines d'une part, et entre l'Iran et la Turquie d'autre part. Par exemple, les dépenses de fonctionnement par étudiant étaient 2,826 livres turques (aux prix de 1963) pour l'Université d'Istanbul en 1969, pour l'Université Hacettepe elles sont de l'ordre de 22.086.

On analyse également certaines particularités du système de l'enseignement supérieur turc. Il s'agit de:

- l'accès a l'enseignement supérieur
- A. Processus d'admission
- B. Concours inter-universitaires (système centralisé)
- Les chances d'entrée dans l'enseignement supérieur
- l'évolution du nombre d'étudiants dans l'enseignement supérieur par établissement et par discipline durant la décennie de 1960-69
- Les structures administratives de l'enseignement supérieur turc

— L'organisation de la planification de l'enseignement supérieur au niveau des établissements et au niveau national.

Trois conclusions sont soulignées :

1) En Turquie, il n'existe pratiquement pas de recherche en matière d'éducation et il est indispensable d'en faire.

2) Réorganiser l'ensemble de l'enseignement supérieur en vue d'une réforme qui serait le remède à la crise actuelle, éclatée en juin 1968.

3) Et sur la base de cette réforme, adopter une nouvelle planification de l'éducation et notamment de l'enseignement supérieur.